

Zajišťování kvality vzdělávacího procesu na VŠ

PhDr. Eva Šmelová, VVŠ PV Vyškov

Klíčová slova: *Akreditační komise, kvalita, management kvality, zabezpečení kvality, hodnocení kvality, bench marking, vědecká kvalita, vědecká produktivita, aspekty kvality vzdělávacího procesu.*

Keywords: *Quality, Quality Management, Quality Security, Quality Evaluation, Bench Marking, Science Quality, Science Productivity, Aspect of Education Process Quality.*

Resumé: *Ve svém příspěvku se zabývám řízením kvality vzdělávacího procesu na vysokých školách a to v souvislosti s vymezením soustavy aspektů ovlivňujících kvalitu vzdělávacího procesu a jejich hodnocení.*

Summary: *I occupy myself by management of educational process quality on universities in my contribution and that in connection with delineation of aspekts which influence educational process quality and their evaluation.*

Úvod

Trvalým úkolem vysokého školství je pečovat s ohledem na celospolečenské zájmy o kvantitativní, ale zejména kvalitativní rozvoj. Komplexní hodnocení zajišťování kvality činnosti vysokých škol je významným procesem, který je zakotven v legislativních normách. Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách ukládá vysokým školám povinnost provádět pravidelné hodnocení, jehož význam je zdůrazněn přeměnou státních vysokých škol na veřejné vysoké školy a možnost vzniku soukromých vysokých škol. Vyrůstá tak míra autonomie a samosprávy vysokých škol, která v průběhu času může směřovat k významným změnám v jejich kvalitě, s dopadem na akreditaci, prestiž a prosperitu i na jejich financování s uplatněním nejen kvantitativních, ale i kvalitativních kritérií.

Hodnocení kvality ve vysokém školství v České republice má za sebou téměř desetiletou zkušenost poté, co byla zákonem z roku 1990 zřízena Akreditační komise. Její úkoly ze zákona se týkaly odborného posouzení při zřizování nových fakult a dalších expertních výroků na žádost ministra. Skutečná akreditace až do roku 1999 neexistovala, činnost vysokých škol byla akreditována implicitně v souvislosti s jejich zřízením. Proces obdobný akreditaci, který byl v kompetenci Akreditační komise, se týkal pouze postgraduálních doktorských studijních programů. Kromě zákonných povinností se činnost Akreditační komise soustředila na celkové hodnocení skupin fakult stejného nebo příbuzného oborového zaměření. K tomuto účelu vypracovala systém, který je postupně korigován a vylepšován.

Zákon o vysokých školách z roku 1998 přinesl do oblasti hodnocení a činnosti Akreditační komise zásadní změny.

Od 1. 1. 1999 musí být akreditovány všechny studijní programy uskutečňované na vysokých školách. Akreditaci udělí MŠMT poté, kdy Akreditační komise vydá k tomuto úkonu souhlas a to na základě zhodnocení kvality příslušného studijního programu. Akreditaci tak podléhají nejen všechny typy nově otevřených studijních programů, zákon současně ukládá povinnost akreditovat i všechny programy již uskutečňované a to v průběhu čtyř let. Obdobný mechanismus akreditace je vyžadován také v případě práva konat habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem.

Akreditační komise má dále za úkol dbát o zajištění kvality vysokého školství a současně provádět systematické hodnocení. Veškeré výroky Akreditační komise jsou založeny na expertním posouzení kvality příslušných činností, což lze považovat za *vnější hodnocení kvality*.

Z hlediska řízení kvality vysokoškolského vzdělávání ukládá zákon další povinnosti i vysokým školám. Každá vysoká škola musí pravidelně provádět *vnitřní hodnocení*, které podrobněji specifikuje ve svém statutu. Způsob hodnocení i využití jeho výsledků je ponecháno v kompetenci příslušné instituce.

VŠEOBECNÉ ÚVAHY A ZÁKLADNÍ POJMY

Kvalita nevznikne sama od sebe. Je nutné ji v první řadě „vyrobit“. Kvalita nesmí být náhodným jevem, ale musí to být stabilní vlastnost vzdělávací instituce. Kvalitu však není potřebné pouze dosáhnout, ale současně ji udržet a soustavně zlepšovat. Hodnocení se potom stává základem pro její řízení.

V dané souvislosti je třeba vymezit základní pojmy:

management kvality: jedná se o veškeré aktivity managementu instituce, která v otázkách kvality vymezuje strategii, předměty, principy a zodpovědnost a implementují je prostřednictvím plánování a řízení, zabezpečování a zvyšování kvality,

řízení kvality: je obecný termín, který zahrnuje nejen hodnocení a akreditaci, ale veškerou činnost a mechanismus, kterým je kvalita vysokého školství udržována a rozvíjena, a to jak z vnitřního, tak i z vnějšího pohledu na vysokoškolskou instituci,

zabezpečení kvality: představuje systematickou, strukturovanou a permanentní pozornost věnovanou kvalitě z pohledu jejího udržení a zvyšování, je základním předpokladem úspěšnosti,

hodnocení kvality: je proces posouzení kvality nebo hodnoty něčeho, tj. studijního programu, fakulty, vysoké školy.

Při zavádění systému řízení kvality je důležité porozumět tomu, co je tím míněno, neboť obsah pojmu kvalita je často v různých souvislostech velmi rozdílný: např. tradiční akademický pohled na kvalitu jako na vyjádření něčeho vynikajícího (excellence), snahy být nejlepší, druhý – kvalita jako prahová hodnota, jíž se stanoví normy a kritéria, kterých musí hodnocená jednotka dosáhnout nebo je překročit, aby byla pokládána za kvalitní, třetí – kvalita je často považována za „vhodnost k danému účelu“, což znamená, že např. studijní program je hodnocen z hlediska předem stanovených cílů a úkolů.

ŘÍZENÍ A HODNOCENÍ KVALITY NA FAKULTĚ

Každá organizace má do jisté míry zaběhnutý systém svého života a většinou se brání před implementací nových prvků do svého systému. Většinou se potom objevují otázky typu:

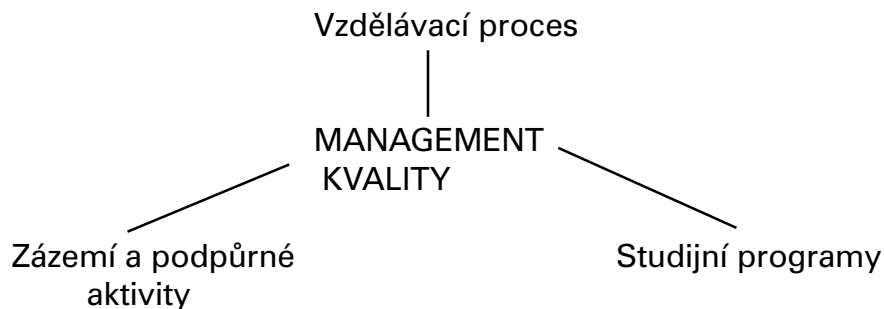
PROČ? a CO?

Odpovědi lze spatřovat v uvedených oblastech:

- pro dosažení, udržení a zvyšování kvality,
- pro potřeby poznání,
- pro potřeby řízení fakulty jako celku,
- pro poskytnutí potřebných informací veřejnosti,
- pro potřeby řízení lidských zdrojů na fakultě,
- pro potřeby poznání nedostatků.

CO?

Lze zde vycházet ze zjednodušeného modelu managementu kvality vzdělávacího procesu na fakultě.

Zázemí a podpůrné aktivity:

- struktura a schopnosti učitelů,
- materiální, technické, finanční, informační a jiná zázemí, výzkumné aktivity a jejich propojení se vzděláváním,
- souvislost s praxí apod.

Studijní programy:

- profily, vazby na trh práce,
- struktura a stavba studijních programů,
- struktura a stavba předmětů,
- systémy studia, zátěž studentů, atd.

Vzdělávací proces:

- má svoje vstupy i výstupy. Učitel i student jsou součástí tohoto procesu, jejich funkce je zde aktivní. Kvalita vysokoškolského vzdělávání musí brát v úvahu jak aktivní úlohu studentů, tak i interpersonální vztahy. Instituce musí vytvářet podnětné prostředí, které aktivitu studenta provokuje a podporuje.

Systém řízení, zabezpečování a hodnocení by měl plnit zejména dvě věci:

- respektovat autonomnost a subjektivitu vyplývající z akademických práv a svobod,
- ve vzájemné rovnováze věnovat pozornost vnitřnímu i vnějšímu prostředí fakulty.

Všeobecný model systému řízení kvality lze nastínit v následujících krocích:

1. definování cílů,
2. plánování postupu,
3. shromažďování potřebných dat,
4. třídění, analýza, posouzení,
5. návrhy a doporučení,
6. implementace doporučení,
7. monitoring a celkové zhodnocení.

ASPEKTY KVALITY VZDĚLÁVACÍHO PROCESU A JEJICH HODNOCENÍ

Pokud má být fakulta řízena tak, aby kvalita dosahovala požadované úrovně, musí existovat systém hodnocení tj. soustava aspektů a způsobů hodnocení a jejich posuzování.

Z praktického hlediska je vhodné členění na dvě relativně samostatné, i když vnitřně propojené soustavy aspektů:

- a) soustavu pro vzdělávací proces,
- b) soustavu pro vědecko výzkumnou činnost.

a) Aspekty kvality vzdělávacího procesu

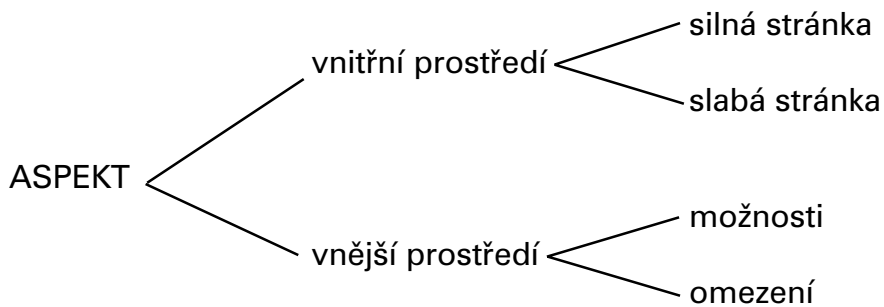
Soustava by měla být koncipována tak, aby bylo zmapováno celé vzdělávací portfolio fakulty. Z uvedeného hlediska lze sledovat sedm základních aspektů:

- charakteristiky hodnocené jednotky,
- studijní programy
- studenti a vzdělávací proces,
- učitelé a vzdělávací proces,
- zázemí vzdělávacího procesu,
- domácí a zahraniční spolupráce, řízení kvality.

HODNOCENÍ SILNÝCH A SLABÝCH STRÁNEK

Postup spočívá ve zhodnocení soustavy aspektů ze dvou hledisek:

- posouzení silných a slabých stránek hodnocené jednotky ve vztahu k danému aspektu,
- posouzení vnějších vlivů působících na hodnocenou jednotku ve vztahu k danému aspektu.

(1, str. 67)

Samotné hodnocení je možné provádět ze dvou úhlů pohledu:

- z pohledu hodnocení silných, resp. slabých stránek ve vztahu na potřeby hodnocené jednotky,
- z pohledu porovnání hodnocené jednotky a její „konkurence“. (bench marking).

Celkové hodnocení je možné provést např. pomocí škály.

b) Soustava aspektů kvality vědecko výzkumné činnosti

Pro hodnocení vědecko výzkumné činnosti se nabízí model hodnocení postavený na čtyřech základních aspektech, hodnocený na pěti stupňové škále (výborná, velmi dobrá, dobrá, neuspokojivá, nevyhovující).

1. Vědecká kvalita
2. Vědecká produktivita
3. Vědecká a společenská závažnost
4. Kontinuálnost

MODEL SYSTÉMU ŘÍZENÍ KVALITY VÝUKY

Při zřizování institucionálního systému řízení kvality je důležité, aby si vedení instituce, bylo jisto tím, že systém je jasně definován a členěn a že byl diskutován a přijat akademickou komunitou. Řízení kvality je záležitostí všech, kteří v příslušné vysokoškolské instituci pracují a proto je třeba vytvořit takové podmínky, kdy daný systém bude efektivně fungovat a stane se součástí každodenního života instituce.

Jeden z přístupů k otázce úrovně je model systému řízení kvality (upravený podle Kellse, 1995) založený na řízení kvality výuky a studia. Účelem není převzetí veškerých detailů tohoto modelu zejména proto, že je úplný a z tohoto důvodu též pravděpodobně nerealistický. Může sloužit jako podnět pro aktivity na příslušné úrovni každé instituce a dosáhnout tak shody a porozumění.

Institucionální úroveň

Výbor pro řízení kvality

Výbor podává zprávy Senátu VŠ a má následující odpovědnost:

- zpracovat a implementovat návody pro výuku a vzdělávání,
- vyvinout pravidla pro řízení kvality výuky a vzdělávání,
- monitorovat a dávat přehled o systému řízení kvality.

Kancelář pro řízení kvality

Vedoucí Kanceláře podává zprávy prorektorovi, který odpovídá za kvalitu a akademické záležitosti a podporuje práci Výboru pro řízení kvality.

Fakultní úroveň

Fakultní výbor pro řízení kvality

Předseda každého fakultního Výboru pro řízení kvality se účastní zasedání institucionálního Výboru pro řízení kvality, aby byl zajištěn plynulý přenos informací a příklady dobré praxe sdíleny v celé instituci.

Zodpovědnost fakultního Výboru pro řízení kvality zahrnuje:

- zajištění, že stanovaná pravidla pro řízení kvality výuky a vzdělávání jsou respektována,
- doporučení změn a zdokonalení pravidel.

Úroveň katedry

Správa řízení kvality

Zodpovědnost na této úrovni zahrnuje zpracování výroční zprávy pro vedoucí katedry, se zaměřením na následující témata:

- proces a struktura řízení kvality na katedře,
- informace o všech dobrých zkušenostech, iniciativách, které lze doporučit i jiným katedrám,
- informace o aktivitách navazujících na předchozí zprávu.

Zprávy jsou předávány fakultnímu Výboru pro řízení kvality a diskutovány s vedoucím Kanceláře pro řízení kvality.

Přehled po pěti letech

Vlastní hodnocení je prováděno na základě záměrů a úkolů katedry, zahrnuje analýzu trendů za posledních pět let a přehled aktivit od posledního hodnocení. Vlastníhodnotící zprávu posoudí fakultní Výbor pro řízení kvality, výsledky jsou předány prorektorovi a vedoucímu Kanceláře pro řízení kvality.

Vnější hodnocení (založené na vlastní hodnotící zprávě) provádí tým, jehož členové jsou pracovníci příslušné vysoké školy s výjimkou jednoho, který je externista, nejsou to však pracovníci hodnocené katedry a fakulty. Hodnotící zpráva je předána Senátnímu Výboru pro řízení kvality. Prorektor a vedoucí Kanceláře pro hodnocení kvality diskutují a následně odsouhlasí s vedoucím katedry časový plán směřující ke zdokonalení. Příslušné aktivity jsou popsány v následující výroční zprávě.

Další část úkolů a zodpovědnost se týká administrativního zajištění řízení kvality. Většinou je to úkol centrální Kanceláře pro řízení kvality. Význam této kanceláře spočívá v tom, že:

- může rozvinout odborné znalosti o procesu a metodologii řízení kvality,
- může zajišťovat potřebný sběr dat a jejich analýzu apod.

Struktura a složení jednotlivých výborů mohou být různá, důležité je, aby struktura povolovala účast studentů ve všech výborech.

(4, str. 22–23)

PROBLÉMY A ŘEŠENÍ

Obecným problémem při zavádění institucionálního systému řízení kvality je odpor učitelského sboru. Ten většinou vychází ze strachu z možných kárných opatření a nedostatku důvěry a porozumění. Tuto situaci nelze překonat rychle. Získat porozumění pomůže diskuse o důvodech potřeby řízení kvality a jasné, otevřené vysvětlení účelu zaváděného postupu.

Hodnocení kvality se stává zásadním informačním zdrojem pro management školy při strategickém plánování jejího rozvoje, je zpětnou vazbou pro učitele, je důležité pro rozhodování jedinců při výběru školy, pro zaměstnavatele, daňové poplatníky, tj. celou společnost. V mezinárodním měřítku je vítaným nástrojem v procesu harmonizace vysokoškolských systémů a rozvoje mobility učitelů, ale zejména studentů. I uznání dosaženého vzdělání v různých zemích a na různých institucích je řízením a hodnocením kvality výrazně ovlivňováno.

Literatura:

1. ZELENÝ, J. Fakulta a kvalita. Zvolen: Technická univerzita, 1996. ISBN 80-228-0746-X
2. In. Sborník referátů celostátní konference pedagogů a studentů VŠ zaměřené na hodnocení vysokoškolské výuky studenty. Brno: VUT, 1999.
3. In. Sborník referátů ze tří seminářů k problematice hodnocení kvality na VŠ. Praha: CSVŠ, 1998. ISBN 80-238-2475-9.
4. Příručka institucionálního přístupu ke strategickému řízení, k řízení kvality, k evropské vysokoškolské politice a k akademickému uznávání kvalifikací. Praha: CSVŠ, 2000.

PhDr. Eva ŠMELOVÁ

Vysoká vojenská škola pozemního vojska

Fakulta EOS, Katedra sociálních věd a personalistiky

Víta Nejedlého, Vyškov

[zpět na začátek](#)